

Semiotics and Journalism

Woman as a Work of Art. Journalistic Opinions from the Interwar Epoch

Fănel Teodorașcu¹

Abstract: Among the novelties brought by the interwar years to the Romanian society, there was the belief that *any woman can be beautiful*. The problem of lacking *natural beauty* had become something easy to solve, by using a few cosmetic products, by frequently visiting the beauty centers and by replacing old clothes with some new *en vogue* ones, according to the latest fashion of the European cities. Those women, who were already beautiful, would have become even more beautiful, if they had followed the *beauty secrets*, secrets which could be discovered in the columns of the newspapers and magazines. Some men from that very epoch even stated that some women could be considered real works of art. This is exactly what interests us mostly in the current research. Thus, we aimed at analysing what was written in some Romanian interwar newspapers in connection to the idea that *woman's knowledge of being beautiful* can be considered a *form of art*.

Keywords: journalism; newspaper; literature; the history of press; journalist

Femeia ca operă de artă. Părerii gazetărești din epoca interbelică

1. Arta vie de pe Calea Victoriei

La o distanță de câteva luni de la încheierea primului mare război al secolului trecut, N.D. Cocea spunea că anii de *măcel* nu au adus schimbări asupra modului în care bucureștenii, cei bogați, firește, înțelegeau să-și trăiască viața. Imaginea

¹ Associate Professor, PhD, Faculty of Communication and International Relations, "Danubius" University of Galati, Romania, Address: 3 Galati Boulevard, 800654 Galati, Romania, Tel.: +40.372.361.102, fax: +40.372.361.290, Corresponding author: teodorascu.fanel@univ-danubius.ro.

Bucureștiului de la începutul lui 1919 nu era cu nimic diferită de imaginea avută de marele oraș în anii de *neutralitate*. În ambele perioade, *orașul lui Bucur* petrecea. Articolul în care Cocea își făcea publică constatarea de mai sus nu a fost scris într-o manieră diferită de cea în care acest ziarist își redacta în mod obișnuit textele.

Lui N.D. Cocea, spunea Pamfil Șeicaru, „îi plăcea să scandalizeze, să uimească prin îndrăzneala cu care sfida «miciunile» convenționale, adică ceea ce formează un minimum de ținută, acel minimum necesar oricărei societăți omenești” (Șeicaru, 2002, p. 200). Tot Șeicaru spunea că N.D. Cocea și-a creat, în mod voit, „legenda de om vicios, de permanent conspirator contra ordinii sociale, de fioros revoluționar, de perversitate sexuală, de rafinement decadent și în dosul acestei legende se ascundea doar un burghez care își bătea joc de moravurile burgheze ca să se amuze” (Șeicaru, p. 200).

Iată un fragment din articolul lui Cocea:

„V-aduceți aminte de anii cei grași ai neutralității? Ardea lumea, milioane de oameni mureau, mușcând pământul frământat cu sânge, idealuri vrăjmașe se ciocneau implacabil, de-a lungul câmpurilor de bătaie, în bubuit asurzitor de tunuri, în urlete de ură și în scrâșniri de agonie, și la noi, pe malurile divine ale Dâmboviței murdare, Bucureștiul chefulia. Întins ca o curtezană, parfumat cu esențe scumpe și cu duhori de canaluri, veselul oraș al lui Bucur n-avea destulă șampanie pentru cupele lui golite și pentru buzele femeilor lui înroșite cu fard. Un vânt de nebunie, un siroco biciuitor de nervi, ațâțător de patimi, răscolitor de pofte nepotolite, sufla deasupra capitalei. Aerul greu era încărcat de mireasma dulce, caldă și voluptoasă a sexului. [...] Astăzi, după doi ani de ocupație străină, după doi ani de lacrimi înghițite în umilințe cu ghenunchiul învingătorului pe grumaz, după lecția amară și crudă dată trufiei celui mai van dintre orașele lumii, Bucureștiul, fără să fi învățat nimic, își întinde din nou, sub razele calde ale primăverii, trupul lui de curtezană peste care au trecut armate întregi de nemți, de turci și de bulgari. Bucureștiul petrece iarăși. Bucureștiul oferă iar trecătorului vremelnice gura aprinsă a femeilor lui. Bucureștiul, beat de vin, de șampanie și de senzualități, se agită, râde, urlă, mușcă, geme, cade, sub stelele uimite ale nopții, ca într-un alcov imens. Cu toată strășnicia stării de asediu, Calea Victoriei forfotește de lume. Femeile trec ușoare și elegante. Automobilele zboară. Cârciumile sunt pline. Bodegile înșesate. Restaurantele luxoase nu mai prididesc. O havană costă un pol. O masă, cinci. Și o sticlă de șampanie, zece. Șampania curge în valuri și banii curg gărlă. Bogătașii petrec” (Cocea, 1960, pp. 105-106).

În epoca interbelică, societatea românească era însă cu mult diferită de ceea ce însemnase ea înaintea izbucnirii primului dintre cele două mari războaie ale secolului al XX-lea. Românii nu-și mai doreau să fie ca în trecut și, în consecință, încearcă să scape de obiceiurile care, în noua realitate, erau prea banale, pentru a mai putea fi păstrate. Frica de banalitate era însă cea care îi făcea pe mulți români să adopte tocmai un comportament banal. În timp ce unii români își doreau să se ridice deasupra banalității, Ion Minulescu vorbea, într-o manieră personală, despre *dreptul* fiecărui om *de a fi banal*. Într-un articol publicat în septembrie 1919, el le explica cititorilor ziarului *Viitorul* de ce nu greșesc cei care acordă atenție *banalităților*:

„Nu cred să fie pe lume lucru mai banal decât anume constatări pe care – deși vechi – le repetăm, fără să ne dăm seama, cu gravitatea cine știe cărui mare descoperitor de noi continente. Și iată pentru ce socotesc că, pentru a mă pune la adăpostul ironiei primului cititor ale acestor rânduri, e bine să mă grăbesc și să declar, cu o clipă mai înaintea lui, că tot atât de banală este și constatarea mea. Banalitatea însă nu merită și ea oarecare atenție? Eu cred că da. De altfel, atenția aceasta i-o acordăm zilnic; i-o acordăm însă fără să ne dăm propriu-zis seama, fiindcă farmecul banalității este atât de puternic, încât pe cea mai mare parte din noi ne cucerește cu aceeași șiretenie cu care femeile frumoase reușesc să schimbe dezastrele în triumfuri” (Minulescu, 1969, p. 55).

Multe dintre *bucuriile* vieții sunt, de fapt, niște *banalități*. Această constatare nu susține însă ideea că omul trebuie să evite *banalitățile*, ci, dimpotrivă, întărește ideea că fiecare dintre noi are *dreptul de a fi banal*:

„Nimic mai banal, deci, decât să constatăm că o zi de toamnă este admirabilă, delicioasă, splendidă!... Și pe urmă?... Întrucât frumoasele zile de toamnă de azi se deosebesc de cele din alte vremuri, pentru ce să ne simțim obligați să ne entuziasmăm și noi ca și cei de atunci? Același soare obosit, grăbit să apună cât mai curând, preocupat să răsară cât mai târziu... Aceiași temperatură nesigură, plină de capriciile unei feline... Aceleași frunze, rumene de rușinea celor neobișnuite să se desprindă de sus, pentru a popula trotuarele... Aceleași versuri... Ah! Versurile adorabililor amanți ai toamnei!... Aceiași, aceiași, aceiași!... Și pe drumul jalonat de eternul *același*, înaintăm fără niciun spor, asemenea unor ingineri hotarnici care și-au pierdut carnetul cu cifre și sunt hotărâți să reînceapă măsurătoarea de la primul jalon. Pentru ce? Pentru că fiecare din noi avem aceleași drepturi, dintre care, *dreptul de a putea fi banali* ne îndeamnă la excesuri ca cel mai garantat capitol din Constituția sufletească” (Minulescu, pp. 55-56).

Urmărind textul lui Minulescu, am putea spune chiar că, în anumite privințe, omul are datoria de a fi banal. În virtutea *dreptului de a putea fi banali*, așadar, în zilele frumoase de toamnă, mai ales la sfârșitul săptămânii, bucureștenii populau Calea Victoriei, în așa măsură încât, între orele 11.00 și 12.00, circulația trăsurilor era imposibilă. De la Capșa și până la Piața Palatului, în special pe trotuar, părea că are loc o expoziție ambulantă de tot ce-și putea dori un bucureștean să vadă. Cele mai multe priviri erau îndreptate, firește, asupra *toaletelor doamnelor*. Pe lângă veșmintele femeilor, cei care asistau la această „expoziție” mai puteau vedea *cravatele, ghetele americane... și, pe ici, pe colo, chiar coatele roase și tocurile câlciate ale cetățeanului de la marginea Capitalei, care nu s-a putut abține de a nu gusta și el din farmecul banalității unei frumoase zile de toamnă pe Calea Victoriei*:

„Ar fi nedrept însă dacă n-aș recunoaște că anume bucureșteni – dintre aceia care au oroare de *banal* – nu urmează exemplul mulțimii și în loc să se plimbe pe Calea Victoriei se postează la colțul hotelului Continental, de unde se mulțumesc numai a privi pe trecători. Inventatorul acestei distracții însă, deși trebuie să fi dispărut de mult, fără aureola binemeritată, a găsit atâția imitatori, încât, astăzi, a privi mulțimea din colțul hotelului Continental este tot așa de banal ca și cum ai porni de la Capșa până la Piața Palatului Regal. Și cu toate acestea, ce plăcut lucru să stai nemișcat, fără nicio altă preocupare decât să privești pe cei care îți trec prin față. Cunoscuți sau necunoscuți, este același lucru. Cei care trec, deși nu sunt mai niciodată grăbiți, mai totdeauna au aerul că se grăbesc, și deci n-au timpul să-ți întindă mâna – aceasta pentru a ieși din banalitatea plimbărilor duminicale pe Calea Victoriei. Și iată-te deci scăpat de teama supărătorului schimb de cuvinte convenționale, care te poate distra, de la observațiile ce ți-ai propus a face în scurtul timp de la ora 10 până la 12” (Minulescu, pp. 57-58).

Străinul care i-ar fi văzut pentru prima oară pe obișnuiții colțului de la hotelul Continental, spunea Ion Minulescu, și-ar fi făcut o idee clară și despre București și despre studiul științelor în care intră psihologia mulțimii. Celor care îi vedeau pentru prima oară pe *antreprenorii trotuarului din fața Teatrului Național*, aceștia le lăsa impresia că aveau în fața ochilor niște *observatori pasionați, profesori tineri sau bătrâni, care se întreceau unul pe altul în temeinicia rezultatelor pe care le puteau obține după două ore de benevolă plantare pe loc*:

„Observațiile lor, coordonate în urmă, vor vedea desigur lumina zilei și cei care n-au avut timpul nici pregătirea necesară să studieze mulțimea vor învăța, din filele proaspăt tipărite, misterul inexplicabil, în virtutea căruia gravitează această

nesfârșită perindare de oameni fără rost și mai ales fără puțința de a-și găsi un rost oarecare. Străinul care i-ar vedea pentru prima oară ar gândi, cred, astfel, după cum într-o vreme eu însumi mă înșelasem să gândesc. Bucureștenii noștri însă sunt mai practici. Ei nu iau note. Note iau numai stenografii și trebuie să recunoaștem că stenografiile sunt tot așa de banali ca și neștiutorii de carte. Notele i-ar distrage de la observațiile lor. Fără note însă observațiile se risipesc... și iată pentru ce în fiecare duminică aceiași obișnuiți ai trotuarului repetă scena cu o adorabilă precizie de cinematograf...” (Minulescu, pp. 58-59).

Motivul, mai mult sau mai puțin serios, pentru care unii bucureșteni, mulți la număr, obișnuiau să privească numai *trecătoarele* îl aflăm de la unul dintre prietenii autorului. Așadar, fiindcă Bucureștiul era sărac în monumente, singurele opere de artă pe care bărbații le puteau privi erau femeile frumoase, *arta vie ce palpita, în fiecare duminică, de-a lungul trotuarelor care încadrau Calea Victoriei* (Minulescu, pp. 59-60).

2. Cele două secrete care transformau femeia într-o operă de artă

Nu despre orice femeie se spunea că este o *operă de artă*. Pentru a fi acea *artă vie* despre care scria, în 1919, Ion Minulescu, femeia trebuia să se afle în posesia a *două secrete*. Aceste *secrete* erau, de fapt, două *arte*: „arta de a fi femeie” și „arta de a fi frumoasă”.

2.1. Arta de a fi femeie

În 1943, prin intermediul unui articol din *Almanahul Mariana*, o bătrână doamnă arăta cât de grea este *arta de a fi femeie*. Viața, convențiile sociale îi impun femeii un rol, pe care ea trebuie să-l joace. Toată fericirea vieții sale depinde de felul în care ea va ști să interpreteze rolul ce i-a fost impus. Nimeni nu o poate învăța însă cum să facă acest lucru. *A trăi* este, spunea aceeași doamnă, ca și cum ar trebui să cânti la vioară, în fața unui public numeros, fără să fi învățat vreodată să cânti. *Arta* constă în a învăța să trăiești trăind. Experiența de viață, prin urmare, nu se transmite, iar fiecare om trebuie să cunoască viața singur. Când se află în plină *cursă a vieții*, omului nu-i folosesc nici măcar propriile experiențe:

„Din experiența altora se pot extrage reguli de viață, percepțe, maxime, proverbe. Dar cine ține socoteală de ele? Care femeie, în focul tinereții, când două brațe bărbătești se deschid s-o cuprindă, se gândește că printre bărbați sunt și mulți

mincinoși? Niciuna. Și aceea care își va pune această problemă, va muri, cu siguranță, fată bătrână. Bărbații, care veșnic se cred păcăliți și duși de nas, au scornit că există un cod secret, știut numai de femei, pe care acestea și-l transmit din mamă în fiică. Dar cum ți-am spus, niciuna nu-l aplică în practică”¹.

Bătrână doamnă spune apoi o poveste, pe care o știa de la bunica sa, care, probabil, o știa de la mama ei. Povestea era, de fapt, o lecție de viață, pe care fiecare femeie avea obligația morală de a o da fiicelor și nepoatei sale:

„În lunga mea viață, am văzut și auzit multe. Dintre toate, mi-a rămas însă în minte o singură poveste. Ți-o istorisesc, fiindcă este foarte frumoasă. Începutul mi l-a povestit bunica și cine știe dacă alt început nu i-l povestise străbunica... Era vorba de una din fetele ei, care, ca toate fetele din lume, se îndrăgostise de un bărbat pe care îl alesese inima ei. Într-o zi, tânărul a venit la bunicul, și-a mărturisit dragostea în termeni poetici, fiind sigur că va găsi ecou în inima bătrânului și i-a cerut mâna fetei, dar bunicul, care avea... experiență, l-a refuzat pe loc. Pentru fata lui, avea el alte gânduri. Băiatul a încercat să-l convingă, fata a plâns, zadarnic. Inima bunicului a rămas de piatră. Bieții tineri au trebuit să se supună. Într-o noapte de acelea minunate, când totul te îndeamnă la viață și când cea mai aspră poruncă a unui tată este dată uitării, bunica a văzut la fereastra fiicei sale o luminiță. Intrigată, a stat și a privit; fereastra s-a deschis încet și o formă albă s-a scoborât și s-a lăsat cuprinsă de două brațe care o așteptau jos. Apoi, cele două umbre s-au îndepărtat în grabă. În urmă, nu rămăseseră decât o fereastră deschisă, o luminiță și bunica, care privea visătoare în urma fugarilor. Au trecut ani... Fugara de altă dată era acum o femeie la casa ei, cu fete de măritat. Și, ca și altă dată, era tot primăvară, o fată și un băiat se iubeau ca și cei din trecut și un tată cu experiență se opunea la căsătoria lor. Și într-o noapte cu lună, ca cea de altă dată, o luminiță ardea la fereastra fetei și o altă mamă, ca și cea din trecut, a privit cum două umbre s-au strecurat ușor pe sub ferestre...”².

Arta de a fi femeie era, altfel spus, *știința femeii de a fi femeie*.

Povestea de mai sus poate avea, fără îndoială, diferite interpretări. Considerăm totuși că nu este nevoie, nu în acest studiu, să ne aplecăm foarte mult asupra *lecției de viață* ce a fost expusă în articolul din *Almanahul Mariana*. Vom reține din acest

¹ Pen Rozopol, „Arta de a fi femeie”, în *Almanahul Mariana*, București, Editura „Ziarul” S.A.R., 1943, p. 26.

² Pen Rozopol, „Arta de a fi femeie”, în *Almanahul Mariana*, București, Editura „Ziarul” S.A.R., 1943, pp. 26-27.

text doar ideea că o femeie, dacă vrea să fie admirată, să fie iubită, să fie fericită, trebuie să stăpânească *arta de a fi femeie*.

2.2. Arta de a fi frumoasă

Printre noutățile aduse societății românești de anii interbelici, după cum arătam într-un alt studiu, s-a aflat și ideea că *orice femeie putea fi frumoasă*. Problema inexistenței *frumuseții naturale* putea fi rezolvată folosind produse cosmetice, frecventând saloanele de frumusețe și schimbând hainele vechi cu unele create după ultima modă de la Paris sau Berlin (Teodorașcu, 2020, pp. 101-102). Femeile care erau deja frumoase puteau fi și mai frumoase dacă urmau *secretele frumuseții*. Aceste *secrete* puteau fi găsite, cu ușurință, în coloanele presei din acea epocă¹.

Într-un articol din *Curentul magazin*, intitulat „Arta de a fi frumoasă”, se arăta că *preocupările esteticii feminine nu trebuie să fie privite sub o latură frivolă, pentru că frumosul, în însăși înalta sa accepție, nu e decât o trăire a existenței sub semnul echilibrului*. Din acest motiv, în toate țările civilizate, *problema frumuseții feminine* era considerată drept una dintre problemele ce țineau de existența modernă. Problema frumuseții feminine ocupa un loc important în ceea ce însemna efortul de *perfecționare a însușirilor naturale* ale omului. *Metodele științifice* își găseau o largă aplicare în *estetica feminină*². Dacă foloseau *tramentul* potrivit, femeile care aveau mai mult de 40 de ani, de pildă, puteau avea mai mult succes în dragoste decât femeile mult mai tinere decât ele:

„Puține fete tinere au siguranța, încrederea în ele înseși și conversația inteligentă a unei femei de 40 de ani; și cu toate acestea, obrazul lor tânăr, epiderma lor netedă, fără riduri și tenul lor fraged și roz le favorizează mai întotdeauna. Dar femeia de 40 de ani, sau chiar mai mult, al cărei obraz este încă tânăr și lipsit de riduri, de defectuoșități și alte indicii ale bătrâneții este adesea mai căutată decât tinerele fete, oricât de frumoase ar fi ele”³.

Civilizația noastră, se arăta într-un articol apărut în 1932, a cărei bază este *săpunul, a mers în rafinament până la o înțelegere bizară și diafană a frumuseții*. Femeia îngrijită se deosebește de cea a cărei lipsă de mijloace sau de gust o face să

¹ *** „Secretele frumuseții”, în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București, Atelierele „Adevărul” S.A., 1929, p. 215.

² Vior, „Arta de a fi frumoasă”, în *Curentul magazin*, anul I, nr. 4, 30 aprilie 1939, p. 14.

³ *** „Pentru ce femeile mai mult de 40 ani sunt adesea mai fermecătoare decât multe alte fete tinere”, în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București, Atelierele „Adevărul” S.A., 1929, p. 229.

nu poată atinge acel farmec artificial, pipărat, eteric, pe care îl posedă femeile care își studiază și „prepară” frumusețea după rețete ultramoderne. Într-o măsură mai mare sau mai mică, se arăta în aceeași sursă, orice femeie civilizată crede că a fi cât mai frumoasă e o datorie sfântă. Femeile au această datorie față de ceilalți, dar și față de ele înseși.

E vorba, mai exact, de datoria de a nu prezenta în văzul lumii un spectacol întristător, de datoria aproape patriotică și națională de a împodobi străzile țării doar cu fețe frumoase. Dacă nu poate fi frumoasă, femeia trebuie să fie măcar grațioasă și interesantă. Cititorii erau îndemnați să nu rătă de efortul ardent depus de femeie, fie ea și îmbătrânită sau săracă, pentru a fi frumoasă, pentru că a crea din propria sa ființă o operă de artă reprezintă o nobilă îndeletnicire, un act de caritate față de cei din jurul său¹.

3. Gusturile nu se discută

Autorul unui articol din *Ilustrațiunea română* încerca, în 1936, când a fost publicat textul său, să le explice cititorilor cum se face că unii bărbați inteligenți, frumoși și impunători se îndrăgostesc de femei frumoase, iar alții, la fel de inteligenți, frumoși și impunători, se înamorează de femei urâte și lipsite de *sex-appeal*². Primul lucru pe care cititorii îl aflau de la acest autor era faptul că, cum gusturile nu pot fi discutate, toată lumea trebuie să accepte ideea că *ce place unuia, nu place altuia*. În privința chestiunii discutate de noi aici, bărbații se împart în trei categorii. Cei din prima categorie caută, în primul rând, frumusețe, temperament și un fizic plăcut. Cei din a doua categorie sunt interesați de calitățile sufletești, ca bunătatea, profunzimea de sentiment și înțelegerea. În fine, cei din ultima categorie urmăresc însușirile intelectuale, cum ar fi inteligența, talentul, educația etc.

¹ Lucrezia Kar., „O sfântă datorie”, în *Realitatea ilustrată*, anul VI, nr. 263, 11 februarie 1932, p. 24.

² Iată cum era definit *sex-appeal* într-un articol publicat, în 1933, în revista *Sex-appeal*:

„Sex-appeal este o expresie anglo-americană, foarte întrebuințată la noi în țară, mai ales în ultimul timp. În București, s-a jucat, pe scena teatrului Alhambra, o revistă intitulată: «Sex-Appeal». Expresia aceasta, de *sex-appeal*, datează cam de vreo șase-șapte ani cu mai multă popularitate; însă la noi în țară, datează din părinții părinților noștri, sub expresia bine cunoscută: «are pe vino-ncoa!». Sensul exact al cuvântului *sex-appeal* este farmecul ce-l răspândește în juru-i o ființă, trezind prin prezența ei dorinți conștiente sau inconștiente. Se știe că nu toate ființele omenești au această mare particularitate, care nu se datorește unei frumuseți sau tinereți, ci unei mari puteri de atracție, cu care sunt înzestrate de natură anumite persoane (bărbați, femei, copii), cu toate că le-ar lipsi tinerețea sau frumusețea. Această influență (putere de atracție) este de mare folos celor ce o posedă, întrucât dragostea, care este un sentiment firesc, caută, instinctiv, tot ce este neprefăcut”. [Á Belle-Á-Huha, „Sex-appeal”, în *Sex-appeal*, anul I, nr. 1, 8 iunie 1933, pp. 2-3.]

Unele femei cuceresc inimile bărbaților afișând o atitudine care le inspiră acestora *răceală și indiferență*, iar altele se fac iubite *prin dragoste și caldură sufletească*. Frumusețea e ceea ce bărbații văd la prima privire. Inteligența și calitățile sufletești au nevoie de timp, pentru a fi descoperite. Frumusețea este o recomandatie mută, care e adresată tuturor celor care au ochi *să vadă*. Înșușirile intelectuale nu se adresează tuturor, ci numai unui anumit grup de oameni. E vorba de acei oameni care sunt în stare *să înțeleagă*. Calitățile sufletești sunt speciale, pentru că ele, arată autorul urmărit de noi aici, se adresează acelor oameni care sunt în stare nu doar *să înțeleagă*, ci și *să simtă*. Superioritatea frumuseții constă în faptul că femeia care o posedă *se impune la prima privire*, ea poate cuceri un bărbat fără să fie nevoită să vorbească cu el¹.

Pornind de la ideile lui Brantôme (Pierre de Bourdeille, seigneur de Brantôme) despre *doamnele galante*, autoarea unui articol din *Realitatea ilustrată* vorbea despre *părțile frumuseții femeii care seduc cel mai mult inimile bărbătești*. *Centrul de atracție*, sublinia această autoare, *variază de la o femeie la alta, pentru că farmecul se concentrează la una în ochi, la alta în grația savantă a coafurii, la alta în coloritul pielii, în zâmbetul splendidei guri, în gesturile mâinii sau în curba divin modelată a gambei*.

Din bogăția de daruri cu care e înzestrată cea mai frumoasă dintre femei, doar unul e *superlativ*. E vorba de acea *calitate care le domină, le copleșește, le eclipsează* pe toate celelalte. Cea mai urâtă dintre femei deține și ea o însușire care poate răscumpăra, până la un punct, *vitregia și avariția naturii*. Un compliment des folosit în cazul *urâtelor* e cel referitor la *frumusețea ochilor*. Femeile au înțeles toate acestea cu mult timp în urmă. Fiecare dintre ele ține, prin urmare, să evidențieze una dintre calitățile ei, să facă din această calitate un fel de *specialitate personală*. Unele femei sunt atente, înainte de toate, la frumusețea părului lor, în timp ce altele, iar acestea sunt cele mai numeroase, țin cel mai mult *la splendoarea ochilor lor*.

În epoca interbelică, cel mai solid venit al producătorilor de cosmetice venea de la femeile care aveau *mania pielii de camelie, de porcelan, de catifea* etc. Pentru frumusețea obrazului, femeile din lumea întreagă cheltuiau, spunea aceeași autoare, sume ce puteau echilibra bugetul țărilor bătute de *criza economică*. În trecut, doamnele cu *mâini fine, moi și frumoase* erau celebre în toată lumea. Femeia *care nu avea mâinile cum e crinul era desconsiderată*. Trecerea timpului și schimbarea

¹ Eugen Sidor, „Ce persoană vă atrage?”, în *Ilustrațiunea română*, anul VIII, nr. 29, 15 iulie 1936, p. 5.

obiceiurilor femeii au făcut ca frumusețea mâinilor să-și piardă locul pe care l-a ocupat odată. Asta nu înseamnă însă că în anii interbelici nu mai existau bărbați pentru care *frumusețea mâinilor* era mai presus de orice.

Suprema preocupare a primilor ani interbelici, când a bătuit *moda rochiilor până la genunchi*, a fost reprezentată de *eleganța piciorului femeiesc*. Fără nicio avertizare, *rochiile au fost tăiate la jumătate*. A devenit posibilă, astfel, contemplarea picioarelor femeilor, pe stradă. Nu toate *picioarele femeiești* meritau admirația privitorilor. În ciuda acestui fapt, femeile au rămas devotate, câțiva ani în șir, modei rochiilor scurte. Rochiile care lăsau, în mare măsură, picioarele dezgolite aveau nevoie să fie însoțite de ciorapi fini și pantofi delicați, pantofi care păreau, mai aflăm de la autoare textului apărut în *Realitatea ilustrată*, că erau făcuți *doar ca să fie admirați, pentru că nu rezistau, mai mult de câteva săptămâni, pavajului groaznic al Bucureștilor*. Acei ani au constituit *epoca picioarelor*¹.

4. Despre cum se naște moda

Femeile sunt, se arăta, în 1923, într-un text din *Furnica*, *fiițele cele mai nedisciplinate de pe pământ și, prin urmare, sunt mai anevoie de domesticit decât leii și tigrii*. Ele au însă un stăpân, în fața căruia se supun orbește. Femeile ascultă ca niște sclave poruncile acestui stăpân, al cărui nume este Moda². Dintr-un alt text aflăm că, din cauza *modei*, femeia română a uitat să vorbească cum îi e vorba și să se poarte cum îi e portul³.

Ritmul cu care se schimbă moda, spunea Jacques Worth, într-un interviu care a fost publicat⁴, în 1929, în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, nu este unul alert, cum greșit s-ar putea crede, ci unul lent. Elementele care determină schimbarea *modei* sunt multe și diverse. *Femeia interbelică*, indiferent că era tânără sau în vârstă, bogată sau săracă, era stăpânită de dorința arzătoare de a fi mereu frumoasă. Această dorință era explicată de convingerea femeii că *urâtelor* le era greu să-și găsească o slujbă bună, iar despre intrarea acestora în lumea

¹ Lucrezia Kar., „Părul, ochii, obrazul, piciorul?”, în *Realitatea ilustrată*, anul VI, nr. 262, 4 februarie 1932, p. 25.

² Tarascon, „Rochiile lungi”, în *Furnica*, anul XVIII, nr. 30, 14 iunie 1923, p. 2.

³ A. Mihail Belizarie, „Vorbește cum ți-e vorba, poartă-te cum ți-e portul”, în *Gazeta Transilvaniei*, anul al XCVIII-lea, nr. 68, 1 septembrie 1935, p. 2.

⁴ Interviul dat de Jacques Worth putea fi citit și în *Calendarul ziarului „Universul” pe anul 1929*. [*** „Care va fi moda pentru costumul femeiesc în 1929?”, în *Calendarul ziarului „Universul” pe anul 1929*, pp. 146-147.]

afacerilor nici nu putea fi vorba (Teodorașcu, pp. 95-96). Pentru a compensa lipsa frumuseții naturale, femeia putea apela la veșmintele bine lucrate (Teodorașcu, p. 100). Femeia epocii interbelice își dorea, mai mult ca oricând până atunci, și își afirma cu tărie această dorință, să fie egală în drepturi cu bărbatul. Îmbrăcămintea reprezenta declarația ei de independență:

„E adevărat că amănuntele sunt altele, de la sezon la sezon, dar linia fundamentală, sau silueta, trece printr-o evoluție, o schimbare înceată, și acest lucru e natural, deoarece e în legătură cu schimbările psihologice în moravuri și obiceiuri. Noile directive în viață, preponderența sportului, automobilului și aeroplanului, noile idei despre feminism și altele, dau tonul schimbării în costumele femeiesc. După fiecare mare război, urmează o schimbare radicală a raporturilor, o eliberare a moralei – și de aceea și costumele femeiesc devine mai ușor și mai străveziu. Să ne reîntoarcem la primul imperiu francez. Vedem că rochiile pe care le purtau femeile de atunci lăseau fanteziei un câmp foarte redus. Rochiile erau lungi, dar înguste și adesea aproape străvezii. Talia era ridicată mult, iar decolteul coborât destul de jos. În realitate, același lucru s-a întâmplat și după război. Rochiile erau scurte și înguste. Femeile au lepădat, bucată după bucată, părți din costumele pe care le purtasera un secol. Tăietura costumului femeiesc s-a simplificat și s-a apropiat de cel masculin. Femeile s-au obișnuit cu costume dintr-o singură bucată, cu o mantilă simplă și lungă pentru stradă. Războiul a contribuit la emanciparea femeii și la cucerirea luptei pe care o începuseră sufragetele engleze. Femeia a devenit mai liberă și acest lucru și-a găsit expresia și în costume”¹.

În anul în care cititorii români puteau citi interviul dat de Jacques Worth, părea că *epoca picioarelor* făcea parte din trecut și nimic nu mai putea să o readucă la viață. Lucrurile stăteau așa numai în aparență. Urmărind fotografiile publicate în unele dintre revistele românești care apăreau la începutul anilor '30, se poate spune că rochiile/fustele până la genunchi încă aveau numeroase *partizane*. După Jacques Worth, bărbații de la mijlocul epocii interbelice nu mai erau atrași de femeile ale căror ținute *trădau totul*, iar femeile, mai ales cele cu simțul estetic dezvoltat, erau hotărâte să le facă pe plac bărbaților:

„Și ele, se pare, doresc astăzi rochii largi, bluze mai puțin simple, pliuri și dantele, care să le deosebească de costumele simple și uniforme ale bărbaților. Femeile sunt obosite de mascarada lor bărbătească și, deși nu se poate aștepta reîntoarcerea la rochiile care să măture pământul, cum purtau bunicele noastre, și la slăbiciunea

¹ *** „Cum se naște moda”, în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București, Atelierele „Adevărul” S.A., 1929, p. 225.

femeiască a acelei generații, totuși, e din ce în ce mai clar că rochiile se lungesc, se măresc și că stoffele cu desen mărunț, mătășurile noi și satenurile apretate, care se potrivesc bine femeii și scot în evidență statura ei, apar în vitrinile marilor magazine și sunt alese de toate femeile cu gust”¹.

Din același interviu, cititorii puteau afla și în mâinile cui stătea puterea de a crea și schimba *moda*. Desigur că și în această privință au existat, de-a lungul timpului, schimbări majore:

„Și acum, să trecem la altă schimbare psihologică în modă. În timpul marilor monarhi, moda pornea de la Curte. Regii și reginele sancționau moda cea nouă. Se purtau uniforme; eticheta era foarte severă. A purta blănuri înainte de ziua morților sau a le dezbrăca înainte de Paște însemna a cădea în dizgrația Curții. Dacă, de pildă, regele se exprima favorabil despre un trandafir, pe care o damă de onoare și-l înfipsea în păr, a doua zi, toate damele de onoare apăreau cu trandafiri în păr, și, astfel, se năștea moda. Uneori, moda a fost invenția necesității. Bunicul meu îmi povestea adesea istoria unei oarecare d[omni]șoare Fontagnes, care [își] pierduse, la vânatoare, pălăria. Ea scoase o panglică și-și legă părul, pentru ca să poată continua vânatoarea. Regele o văzu cu capul împodobit cu panglica de culoare vie și spuse: «Ce idee bună!». A doua zi, toate doamnele de la Curte apărură cu coafură «à la Fontagnes». Astăzi, proiectele modei feminine se fac, mai adesea, de bărbați, decât de femei”².

Inițiatorul modern al modei feminine trebuie să fie sensibil la tot ceea ce se întâmplă în societate. El trebuie să știe cum își petrec timpul femeile frumoase și de ce anume au acestea nevoie. Petru a găsi ceva nou, care să corespundă necesității, care să fie practic, aparte și frumos, *inițiatorul modei* trebuie să lucreze, să experimenteze, să încerce. Doar în acest fel femeia frumoasă va ajunge să fie captivată de ideile lui, pe care le va primi drept ale ei:

„Ca și gândul altor creatori, tot astfel și gândul celui ce creează toaletele este prins continuu de munca sa. Dacă se duce afară, în natură, apusul soarelui îi dă, poate, ideea unei noi culori pentru stoffe. Bunicul meu a văzut odată o femeie care spăla rufe pe malul unui râu. Ea își ridicase rochia, ca să nu se ude. De sub rochie, se vedeau pantalonii. Bunicului meu îi plăcură acele două linii, veni acasă și creă rochia cu tunică, ce a avut mare succes și a fost purtată câțiva ani. Se întâmplă

¹ *** „Cum se naște moda”, în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București, Atelierele „Adevărul” S.A., 1929, p. 226.

² *** „Cum se naște moda”, în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București, Atelierele „Adevărul” S.A., 1929, p. 226.

uneori că inițiatorul are o idee, dar vede că nu poate aplica ideea sa la stoffe. Experimentează atunci, ore întregi, în atelierul său și, în cele din urmă, din ideea primă apare cu totul altceva, ca rezultat al unei mișcări întâmplătoare a manechinului sau dintr-o cută a materialului apretat. Astăzi, creatorul modei oferă diversele sale idei clienților și aceștia le primesc sau le refuză. Dacă e îndemânic, știe de mai înainte care sunt gusturile acestora și le satisface”¹.

Reacțiunea contra independenței femeii, care a marcat moda de la sfârșitul anilor '20, a făcut ca în veșmintele femeilor să *nu mai predomină caracterul masculin*. Femeile erau însă în continuare *libere*. Costumele sportive urmau să fie purtate la țară și la sport, pentru că erau simple, comode și corespundeau tuturor nevoilor femeii lucrătoare:

„În oraș însă, costumele sportive nu va mai fi purtat. Rochii simple, cu bluze de mătase sau brodate, toaleta de seară cu croială mai complicată, rochiile ceva mai lungi, având cute și pliuri, pentru a da impresia unor forme mai pline, apoi, se vor purta cape lungi, combinate cu rochiile. Toaleta de seară vor fi mai complicate, mai feminine. Femeile au ajuns astăzi la părerea că asemenea rochii sunt mai potrivite și renunță la costumele cu croială simplă, care nu pot fi împodobite, deoarece sunt, în primul rând, scurte și extrem de simple. Rochiile vor fi plisate sau gofrate și se va da întâietate mătăsurilor, șifonurilor și stofelor cu flori. Se vede tendința de a exprima însușirile femeii în costumele pe care-l poartă și moda se va acomoda continuu acestei dorințe...”².

Rochiile femeilor, în formele lor de la începutul epocii interbelice, au avut printre bărbați numeroși admiratori, dar și dușmani înverșunați. În 1924, dintr-o știre publicată în revista *Poliția*, cititorii români aflau că, în unele orașe din Statele Unite ale Americii, unii patroni concediau femeile care mergeau la serviciu îmbrăcate în rochii fără mâneci. În aceeași țară, se mai întâmplau și alte grozăvii. Membrii unei asociații religioase, de pildă, atacau cu acid femeile (sau fetele) care purtau *rochii decoltate și fără mâneci*³.

¹ *** „Cum se naște moda”, în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București, Atelierele „Adevărul” S.A., 1929, p. 226.

² *** „Cum se naște moda”, în *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București, Atelierele „Adevărul” S.A., 1929, pp. 225-227.

³ *** „O cruciadă contra brațelor goale ale americanelor”, în *Poliția*, anul V, nr. 11-12, noiembrie – decembrie 1924, p. 172.

5. Dușmanii modei

Voci care se ridicau împotriva dorinței femeii de a fi mai frumoasă, apelând la rochii scurte, ciorapi fini, farduri etc., existau și la noi. Tudor Arghezi reprezenta una dintre aceste voci. Vom urmări în cele ce urmează un text publicat de acesta în volumul *Manual de morală practică*. Textul pornește de la dorința autorului său de a afla de unde vine nevoia unor femei, doamne sau domnișoare, de *a se face urâte*. Femeia tânără încerca parcă, spunea Arghezi, să o imite pe *venerabila mătușă, care, uitându-și vârsta și cinstita decență a bătrâneților, cauta în modă și cosmetice tinerețe de cadavru preparat pentru identificare*. Această *venerabilă mătușă* avea însă dreptul să ofere *dezgustului public și sărăcimii triste spectacolul unui maimuțoi vopsit, îngropat deocamdată în blănuri cu spicul teafăr, înzorzonat cu cercei și râuri de mărgăritare*, pentru că *milioanele ostentative, cu care parada pe dinafară, erau, poate, unica ei consolare pe dinlăuntru* (Arghezi, 1946, pp. 129-130).

Toate femeile tinere, indiferent de puterea financiară a familiilor din care proveneau, aveau același comportament atunci când era vorba de *modă*. Clasele sociale nu mai existau, iar meritul nu era al vreunei idei politice revoluționare:

„Bălana se vrea negricioasă și castania blondă, asortând anapoda culorile naturii, care niciodată nu s-a înșelat în îmbrăcarea perspectivelor, a bolților și a dobitoacelor de toată mâna, de la fluture și floare, de la găină și șopârlă până la constelațiile strămutate în fiecă noapte peste apartamentul unui etaj de bloc, unde Duduia, enervată că nu i-a ieșit chica, purtată ciobănește, ca la ecran, platinată, dă cu calapoadele din pantofi după servitoare. Ai văzut-o cum fuge pe trotuare, cu călții cărlionților în vânt, făcând pe interesanta și pe nebuna? Uneori, maică-sa geme, încă la orele 10 dimineața, la o masă de joc, început aseară, ca să recâștige 200 de mii pierdute în ajun. Alteori, maică-sa e spălătoreasă. Clasele se confundă și mai multe fabrici de ciorapi sticloși lucrează intens pentru acest ideal, neajuns pe calea științei și a filosofiei, realizat cu 30.000 de lei părechea, la o durată de 24 de ore și la o leafă de șase mii” (Arghezi, 1946, pp. 130-131).

Toate femeile, spunea Arghezi, munceau, în birouri, în uzină, în ateliere, la cratiță, pentru a-și putea cumpăra ciorapi. Piciorul devenise *organul esențial* pentru femei, iar el trebuia să fie *dezvelit până sus, până sus de tot*:

„Ah! dacă s-ar putea găsi o gimnastică – alta – și o rețetă, pentru ca fata să fie numai labe, numai picioare și numai ciorapi, să se mute totul mai sus, cam pe la

înghițitoare, în decolteu n-ar mai rămâne de ascuns nimic și ar fi ...*n'est-ce pas? Delicieuse ma chère*" (Arghezi, 1946, p. 131).

Moda occidentală, care pusese stăpânire pe femeile române, era de neînțeles pentru autorul volumului intitulat *Manual de morală practică*:

„Nu-ți înțeleg, grațioasă Doamnă, pălăria. Cum ți-ai degenerat ochiul și gustul de Olteancă într-atât, încât să nu te mai cunoști în oglindă și să înmulțești în mii de exemplare colacul stupid și sufertajul întors, cu care pleci pe stradă, mândră și stilată, din gospodăria Dumitale, unde, în halat și cu basmaua legată țărănește pe frunte, ești o cuconiță încântătoare, o femeiușcă trează, activă și pricepută” (Arghezi, 1946, p. 131).

Și bărbații lipsiți de celebritate se plâneau că, la noi, peste tot se găsea același tip de femeie tânără: *tipul artificial fabricat, agreabil la prima vedere*. Femeile tinere le păreau acestor bărbați că sunt *fabricate în serie, după un model lansat de filmele în vogă*. Iată cum arăta acest tip artificial de femeie: *sprâncene absente, ochi rotunjiți de o artificială dispoziție a genelor, păr decolorat, lung până la umeri, așezat ca al arhanghelilor în picturile din biserici, obraz atât de artistic acoperit încât pareă că e fabricat dintr-o materie prețioasă, ireală, diafană*. Femeile de acest tip aveau *același ritm studiat al mersului, cu gamba bine întinsă, cu umerii puțin încovoiați și cu capul nițel plecat, pentru ca ochii să privească, șiret, în lături*. Toate aveau *același zâmbet desenat în roșu cărimiziu, zâmbet de falsă șficiune, sub care mizea o ispită precisă*¹. Așa stăteau lucrurile în privința fizicului.

Referitor la moralitate, situația era, după aceiași bărbați, mult mai gravă. Mai toate femeile tinere *căutau să-și fardeze inocența, neștiința și sensibilitatea, sub un aspect de o feroce independență, de o completă dezabuzare și un rafinament desăvârșit*. Mai toate femeile tinere încercau să emane un *aer pervers*, chiar dacă aveau o inimă *curată și blândă*, și încercau, în acest fel, să pară *atotștiutoare*².

6. Cuvinte de final

Pentru mulți dintre bărbații români ai anilor interbelici, femeile erau niște *opere de artă*. Existau și bărbați, așa cum am văzut în cercetarea noastră, care considerau că femeile, mai ales cele tinere, arătau la fel. După autoarea unui articol care a apărut,

¹ Lucrezia Kar., „Un om descurajat”, în *Realitatea ilustrată*, anul VI, nr. 264, 18 februarie 1932, p. 24.

² Lucrezia Kar., „Un om descurajat”, în *Realitatea ilustrată*, anul VI, nr. 264, 18 februarie 1932, p. 24.

în 1932, în *Realitatea ilustrată*, cel care și-ar fi propus să fixeze în linii precise femeia epocii dintre cele două mari războaie ale secolului trecut s-ar fi aflat într-o *grea cumpănă*, pentru că nicio altă epocă nu oferise o așa mare *diversitate de imagini* ca cea înregistrată atunci. Printr-un efort de voință, de care altădată nu era crezută capabilă, femeia anilor interbelici a știut să împace munca cu rafinamentul, sportul cu visarea și energia cu grația. Femeia acelei epoci, după ce a renunțat la unele lucruri, pentru a-și putea însuși altele, stătea *cu demnitate și aproape cu egalitate* alături de bărbat¹.

Referințe

- *** (1929). *Almanahul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”*, București, Atelierele „Adevărul” S.A.
- Arghezi, T. (1946). *Manual de morală practică*, ediția originală. Iași: Pygmalion.
- Cocca, N.D. (1960). *Pamflete și articole. Vinul de viață lungă și alte scrieri*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă.
- Minulescu, I. (1969). *Bucureștii tinereții mele... Reportaje și impresii*, antologie de Mioara Minulescu, prefață și note de Emil Manu. București: Editura Tineretului.
- Rozopol, P. (1943). „Arta de a fi femeie”, în *Almanahul Mariana*. București: Editura „Ziarul” S.A.R.
- Șeicaru, P. (2002). *Scrieri din exil – (1) Figuri din lumea literară*. București: Editura Saeculum I.O.
- Teodorașcu, F. (2020). *Prin lentila deformatoare a presei. Studii despre „literatura efemeră”*. Iași: Institutul European.

*

Arhiva revistei *Curentul magazin* pe anul 1939.

Arhiva revistei *Furnica* pe anul 1923.

Arhiva revistei *Ilustrațiunea română* pe anul 1936.

Arhiva revistei *Polifița* pe anul 1924.

Arhiva revistei *Realitatea ilustrată* pe anul 1932.

Arhiva revistei *Sex-appeal* pe anul 1933.

Arhiva ziarului *Gazeta Transilvaniei* pe anul 1935.

¹ Lucrezia Kar., „Femeia standard”, în *Realitatea ilustrată*, anul VI, nr. 274, 28 aprilie 1932, pp. 29-30.